

FRÅN NYBO TILL SIDSKOGEN

Särskild utredning av väg 682

Järvsö socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2011

Inga Blennå

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF format från museets hemsida eller beställa kostnadsfritt i PDF format inger.eriksson@xlm.se eller 026-65 56 42.

Rapporter (tryckt), böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20. Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

FRÅN NYBO TILL SIDSKOGEN

Särskild utredning av väg 682

Järvsö socken
Ljusdals kommun
Hälsingland
2011

Rapport 2011:14
Inga Blennå

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2011

Omslagsbild: Vilsten, Järvsö socken, SoH nr 23925 Foto: Inga Blennå.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Målsättning och metod.....	6
Resultat	6
Sammanfattning	9
Administrativa uppgifter.....	9
Referenser	9
Bilaga 1. Objekttabell	11
Bilaga 2. Kartor.....	13

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Trafikverket, och efter beslut från Länsstyrelsen, Dnr 431-6502-11, utfört en särskild utredning av väg 682, sträckan Sidskogen – Nybo, Järvsö socken, Ljusdals kommun. Utredningen föranleddes av planerade upprustningsåtgärder av vägsträckan som är cirka 20 km lång. Undersökningsområdet har utgjorts av ett ca 10–15 meter brett område på var sida av vägen. Fältarbetet utfördes under oktober och november månad 2011 av Inga Blennå och Katarina Eriksson. Ansvarig för utredningen har varit Inga Blennå.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Järvsö socken delas av Ljusnan och består av dalgångar med både bebyggelse och odlingslandskap samt kuperade skogsmarker. Inom socknen finns flera förhistoriska fornlämningar, bland annat boplatser från stenåldern och gravhögar från järnåldern. Här finns också ett stort antal lämningar efter lågteknisk järnframställning, som slaggförekomster och kolningsgropar, samt ett flertal registrerade fångstgropar. Bland de postreformatoriska lämningarna kan också nämnas ett flertal fäbodlämningar.

Kyrkan i Järvsö byggdes under 1800-talets första hälft och är en av Sveriges största landsortskyrkor (Björklund 1984:6). På platsen fanns tidigare en medeltida stenkyrka och i dagens kyrka återfinns bland annat en del av ett krucifix från 1300-talet och en helgonskulptur från 1400-talets slut (Björklund 1984:24). På Kyrkön, mellan kyrkogården och prästgården, finns en runsten från 1000-talet. Sannolikt står stenen på sin ursprungliga plats (Brink 1990:288).

Bild 2. Vägen mellan Sidsjön och Nybo. Foto: Katarina Eriksson

Den östligaste delen av den här aktuella sträckan går genom öppen och hävdad jordbruksmark med flera byar som finns omnämnda redan i de tidigaste skattelängderna. Genom området rinner Milån vars vattenkraft under århundradena använts av traktens bönder (*Järvsöbyarna* 14:9ff). En del av området ligger också inom riksintresse för kulturmiljövården (K300). Den västra delen av undersökningsområdet består av skogsmark med lämningar av utpräglad utmarkskaraktär. I undersökningsområdets västra delar finns också ett antal fäbodrar, två av dem klassade som riksintresse för kulturmiljövård.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Målsättningen för utredningen var att klargöra om de planerade åtgärderna skulle beröra några fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar.

Före fältarbetets början utfördes en enklare byråinventering av äldre kartmaterial, Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS samt Skogsstyrelsens databas över Skog- och Historialämningar. Fältarbetet genomfördes sedan i form av en inventering till fots. Påträffade lämningar beskrevs och mättes in med GPS. Lämningarna har markerats i fält med gul/svarta kulturmiljöhänsynsband.

Bild 3. Äldre vägsträckning, lämning nr 2. Foto: Inga Blennå

RESULTAT

Vid utredningen registrerades 18 lämningar. Samtliga lämningar utgjordes av övriga kulturhistoriska lämningar. Tre av lämningarna var tidigare registrerade inom projektet Skog och Historia. En utgjordes enligt uppgift av resterna efter en elkraftsbyggnation i form av en stensatt åkant i Orsmilån, *SoH* 23851. En lämning bestod av en så kallad *vilsten*, *SoH* 23925. Det är en sten där man, enligt muntlig tradition, stannade och vilade vid på vägen till fäboden. Lämningens inprickning korrigerades. Nära Milåns utlopp i Milsjön, fanns en husgrund efter en arbetarekasern registrerad, *SoH* 23857. Det finns också uppgifter om att en tidigare kasern funnits på platsen, det finns emellertid inte några fysiska lämningar kvar efter byggnaden, *SoH* 23873.

Bild 4. Husgrund "Nya Kasern", lämning nr 5. Foto: Inga Blennå

Flera av lämningarna som registrerades utgjordes av tidigare vägsträckningar och husgrunder av olika typer. En jaktskåre, som består av ett skydd som använts att gömma sig i vid jakt på till exempel fågel, registrerades. Även ett område med skogsbrukslämningar, det vill säga en kolbotten och en grund efter kolarkoja, ett röjningsröse och en övergiven åker registrerades.

Vilka arkeologiska åtgärder som är lämpliga inom sträckningen beslutas av Länsstyrelsen.

Bild 5. Övergiven bro efter äldre vägsträckning, lämning nr 15. Foto: Inga Blennå

Nr	SoH nr	Lämningstyp	Sida av väg	Meter från väg
1		Husgrund	S	10
2		Färdväg	S	0–3
3		Färdväg	S	0
4		Husgrund	S	1
5	23857	Husgrund	Ö	14
6	23925	Naturföremål m tradition	V	15
7		Skåre/jaktvärn	N	11
8		Husgrund	NNV	3
9		Röjningsröse	NNV	6
10	23851	Kraftindustri	NV	7
11		Fossil åker	NV	17
12		UTGÅR		
13		Område med skogsbrukslämningar	V	25
14		Husgrund	V	20
15		Färdväg	S till SÖ	1–30
16		Färdväg	S	1–30
17		Färdväg	S till SÖ	0–2
18		Färdväg	S	0–16
19		Husgrund	S	1

Tabell 1. Påträffade lämningar längs sträckningen:

Bild 6. "Stengubbe" vid väg 682, nära Orsmilån.

Foto: Inga Blennå

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Trafikverket utfört en särskild utredning av en delsträcka längs väg 682, Järvsö socken, Ljusdals kommun. Utredningen föranleddes av planerade vägförbättringsarbeten av vägsträckan. Undersökningsområdet var ett ca 10–15 meter brett område på var sida av vägen. Den östra delen av utredningsområdet går genom ett öppet jordbrukslandskap och den västra genom utmarkerna.

Målsättningen var att klargöra om planerade åtgärder berörde några fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar. Fältarbetet utfördes i form av en inventering då påträffade lämningar beskrevs och mättes in med GPS.

Inga fasta fornlämningar hittades men ett antal övriga kulturhistoriska lämningar registrerades. Lämningarna bestod av bland annat äldre vägsträckningar och husgrunder. De arkeologiska åtgärder som kan bli aktuella beslutas av Länsstyrelsen.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut: Dnr 431-6502-11
Fastighetskartans blad: 15G5b, 15G6b, 15G7c, 15G7d
Personal: Inga Blennå och Katarina Eriksson
Fältarbetstid: Oktober och november 2011
Projektansvarig: Inga Blennå

REFERENSER

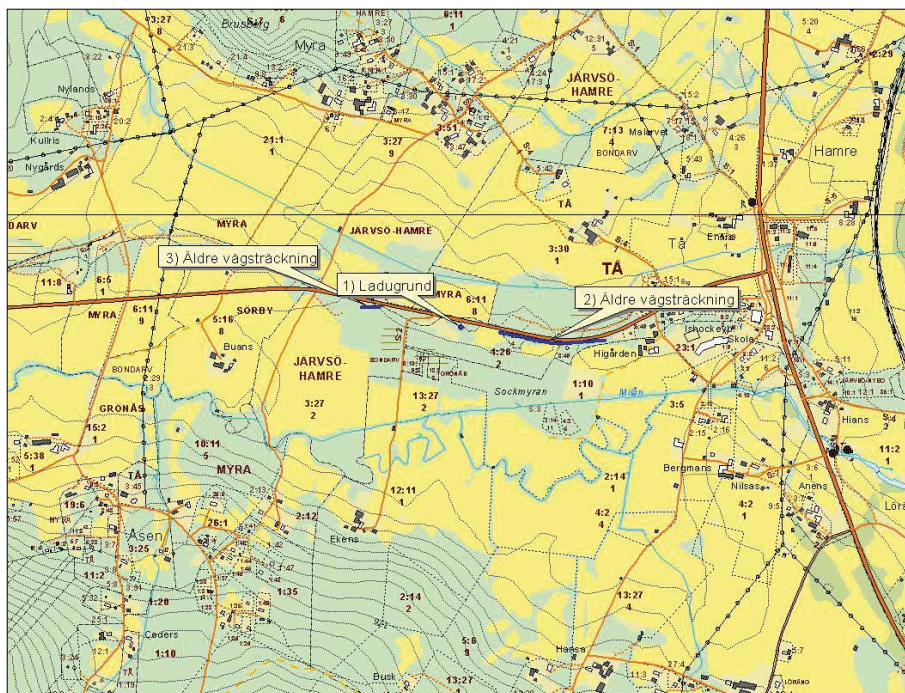
Björklund, B. 1984. Järvsö kyrka. I: *Hälsinglands kyrkor XLIV*. Katrineholm
Brink, S. 1990. *Sockenbildning och sockennamn. Studier i äldre territoriell indelning i Norden*. Uppsala.
Nybo, Tå, Löräng, Lörstrand. 2010. I: *Järvsöbyarna 14*. Järvsö Hembygdsförening.

BILAGA 1

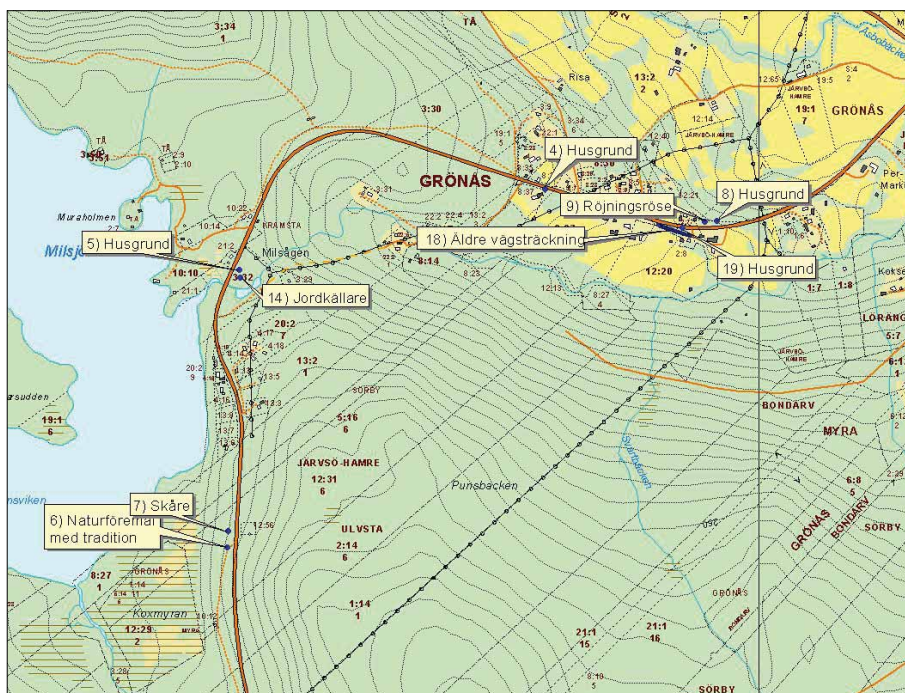
Objekttabell för särskild utredning väg 682, sträckan Sidskogen – Nybo, Järvsö socken, Ljusdals kommun

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	N värde	E värde
1	Husgrund historisk tid Jordbruk Ladugrund	Grund efter lada. 5,5x5 m (N-S) med öppning mot S. Begränsas av hörn- och syllstenar 0,5–1 m st. I Ö sidan finns ett par mulna timmerstockar. N sidan ingrävd i brant S-sluttning nedanför vägen. Ca 10 m S om vägen (Ö-V). Direkt N om mindre brukningsväg (O-V). S-sluttande sandig moränmark. I anslutning till ängsmark.	Övrig kulturhistorisk lämning	6838036	559736
2	Färdväg Övrig	Äldre vägsträckning, bestående av vägbank 0,2 m h, 3–5 m br och ca 280 m l (Ö-V). Ö delen bortgrävd och V delen på många ställen söndergrävd pga täktverksamhet. Mittre delen slutar vid senare anlagd infart till hus och fortsätter sedan efter ett 20 m långt avbrott. Parallellt med och 0–3 m S om befintlig väg. Sträckningen går på höjdrygg (Ö-V) på sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6838008- 6838027	560161 - 559845
3	Färdväg Övrig	Äldre vägsträckning, 3–4 m br och 60 m l (Ö-V) med S kanten terrasserad. Ö delen direkt S om vägen (Ö-V). Brant S sluttande sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6838104- 6838097	559495 - 559442
4	Husgrund historisk tid Övrig	Husgrund bestående av cementsockel 9x6 m (N-S), 0,4 m h och 0,3 m br. Tätbevuxen med stort antal granar. 1 m S om vägen (Ö-V). Plan igenvuxen moränmark i direkt anslutning till tomtmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6837689	556990
5/ 23857	Husgrund historisk tid Industri "Sågverksarbetar- kasern"	Husgrund efter sågverksarbetarekasern, 9x9 m begränsad av syllstenar 0,3–0,5 m h och 0,3–0,7 m br. Spisröse i centrala delen, runt 4 m diam och 1 m h med tegel i ytan. Skyltad "Nya Kasern 1900–1960". Enligt skylten "Spöken i Järvsöhus blåser på kaffet" vill ingen bo i "spökhuset" pga oknytt. Källan uppges vara Ljusdals-Posten, skärtorsdagen 1954. Beväxt med 9 björkar, 2 säljar och 4 granar. 14 m Ö om vägen (...) och 25 m NV om Milån. Plan moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6837433	556092
6/ 23925	Naturföremål/-bildning med tradition Övrigt "Vilsten"	Vilsten, 2,5x1,5 m st (NNÖ-SSV), 0,3–1 m h med svagt skålad översida. Skyltad "Vilsten". 15 m V om vägen (N-S) och direkt VNV om skogsbilväg (NNÖ-SSV). V sluttande moränmark. Skogsmark, barrskog med inslag av löv.	Övrig kulturhistorisk lämning	6836620	556067
7	Skåre/jaktvärn	Skjutskåre, rund 1,5 m diam, 0,2 m dj och 0,5 m h av 0,3–0,6 m st stenar. Stenarna är lagda i en halvcirkel med öppning mot Ö. 10 m V om vägen (N-S). Plan moränmark ovanför V sluttning. Skogsmark, barrskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6836670	556070
8	Lägenhetsbebyggelse Övrig Husgrund med spis- röse	Husgrund 6x5 m st (Ö-V) med spisröse i NÖ hörnet. Spisröset är 2x1,5 m st (Ö-V) och 1 m h. Direkt V om spisröset finns källargrop 2x1,5 m st (N-S) och 0,7 m dj begränsad av vall 1–1,5 m br och 0,2–0,4 m h. 3 m NNV om vägen (NÖ-SV). Plan moränmark. Igenväxande tomtmark.	Övrig kulturhistorisk lämning	6837598	557499
9	Röjningsröse	Röjningsröse 5x2–3 m st (NÖ-SV) och 0,4 m h av 0,2–1 m st stenar. 6 m NNV om vägen (NÖ-SV). Svagt NNV sluttande moränmark. Igenväxande tomt/ängsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning	6837593	557463

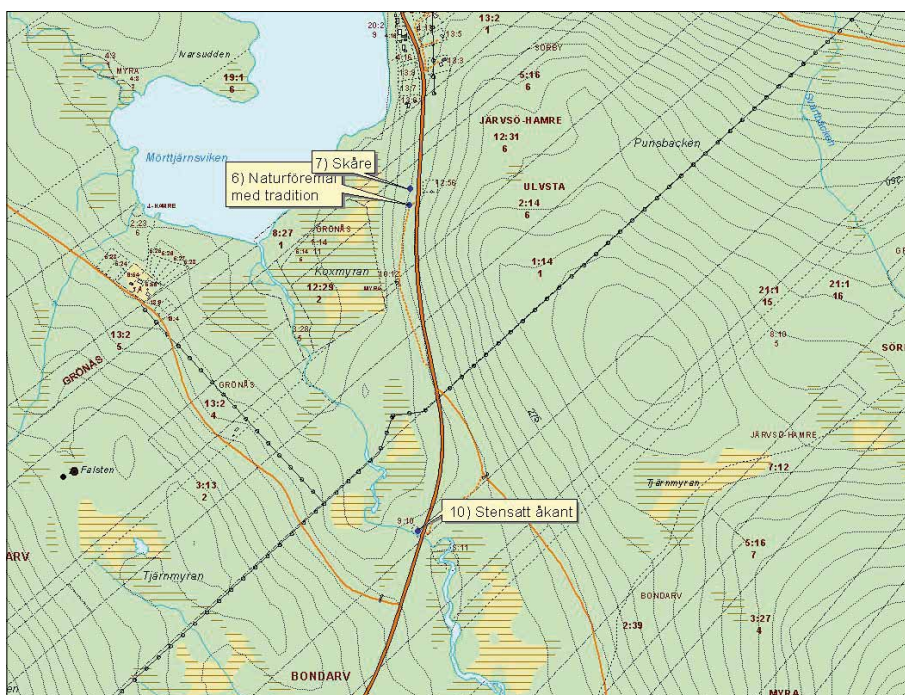
10/ 23851	Kraftindustri Stensatt åkant	Stensatt åkant, enl uppgift rest efter elkraftsbygge. 1,75 m l (Ö-V), 1,3 m h av 0,6-1 m st huggna stenar. 7 m NV om väg (N-S). Plan moränmark, åkant. Skogsmark, hygge.	Övrig kultur- historisk lämning	6835659	556102
11	Fossil åker Övrig Övergivna åkermark	Övergivna åkermark, 30x15 m st (NNÖ-SSV), slät och gräsbevuxen, omgärdad av diken 0,5 m br och 0,7 m dj. Tillhör Lördagsmyran belägen SÖ om vägen, men finns inte karterad på 1950-talets ekonomiska karta eller på fastighetskartan. 17 m NV om vägen (Ö-V). Plan sandig moränmark.	Övrig kultur- historisk lämning	6827973- 6827953	547960 - 547941
12		UTGÅR			
13	Område med skogs- brukslämningar Kolbotten och hus- grund efter kolarkoja	Kolningsområde 25x20 m st (NV-SÖ) bestående av 1 kolbotten efter resmila och 1 grund efter kolarkoja. Kolbotten efter resmila, rund, 12 m diam med stybbränna 0,5-1 m br och 0,4 m dj. 3 m SÖ om kolbotten finns en grund efter kolarkoja, 5x4 m st (NÖ-SV) begränsas av vall 0,5-1 m br och 0,3-0,5 m h. I NÖ spisiröse, runt 1,5 m diam och 1 m h. Runt lämningen finns kulturstubbar. 25 m V om vägen (N-S). Svagt V sluttande moränmark. Skogsmark, hygge.	Övrig kultur- historisk lämning	6830876	549705
14	Husgrund historisk tid Jordkällare	Jordkällare, 5x5 m st och 1,3 m h med öppning i SÖ. Byggt av 0,5-1,2 m st huggen sten. 20 m Ö om vägen (N-S). 15 m NV om Milåns strandkant (VNV-ÖSÖ).	Övrig kultur- historisk lämning	6837411	556097
15	Färdväg Övrig	Äldre vägsträckning, ca 550 m l (huvudsakligen i NÖ-SV), 3-6 m br. Ställvis vägbank, 0,1-0,6 m h. Ställvis svagt dike 0,1-0,2 m dj och 0,4 m br. I mitten av sträckningen finns en bro av trä, 3 m l (NÖ-SV) och 1,5 m br med stensatta brofästen. I vägsträckningen finns sannolikt rester efter ännu en bro där endast rösen efter söndergrävda brofästen kvarstår. 1-30 m S till SÖ om vägen (NÖ-SV). Parallellt med befintlig väg.	Övrig kultur- historisk lämning	6834061- 6833882	554769 - 554296
16	Färdväg Övrig (forts nr 15)	Äldre vägsträckning, ca 130 m l (huvudsakligen i Ö-V) och 5 m br. Ställvis vägbank, 0,1-0,5 m h. Till stor del sönderkörd av skogsmaskiner. 1-30 m S om vägen (Ö-V). Parallellt med befintlig väg.	Övrig kultur- historisk lämning	6833883- 6833878	554278 - 554154
17	Färdväg Övrig	Äldre vägsträckning, ca 75 m l (NÖ-SV) och 2-4 m br. N delen delvis bortgrävd vid anläggandet av befintlig väg. 0-2 m S till SÖ om vägen (NÖ-SV). Parallellt med befintlig väg.	Övrig kultur- historisk lämning	6833825- 6833786	553585 - 553533
18	Färdväg Övrig	Äldre vägsträckning, ca 100 m l (ONO-VSV) och 2-4 m br. Ö delen av sträckningen vägbank 0,3 m h. Sträckningen är delvis skadad vid anläggandet av befintlig väg. 0-16 m S om vägen (Ö-V). Svagt Ö sluttande moränmark.	Övrig kultur- historisk lämning	6837560- 6837588	557412 - 557326
19	Husgrund historisk tid Övrig	Husgrund 10x8 m (N-S) plan yta med Ö sidan terrasserad, 10 m l och 1,2 m h. 1 m S om vägen (Ö-V). Svagt Ö sluttande moränmark.	Övrig kultur- historisk lämning	6837579	557402

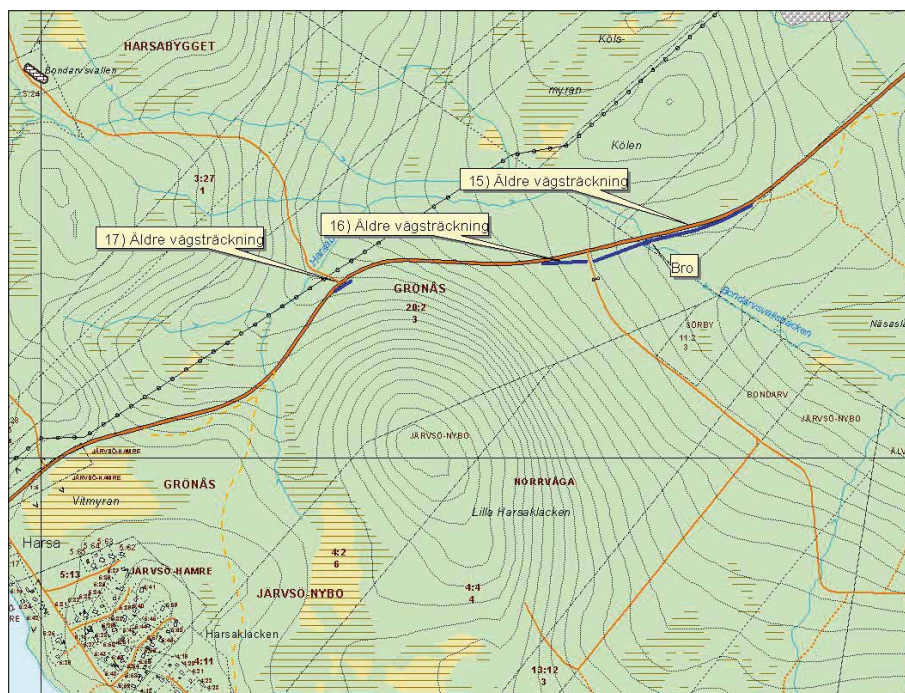
Karta 1

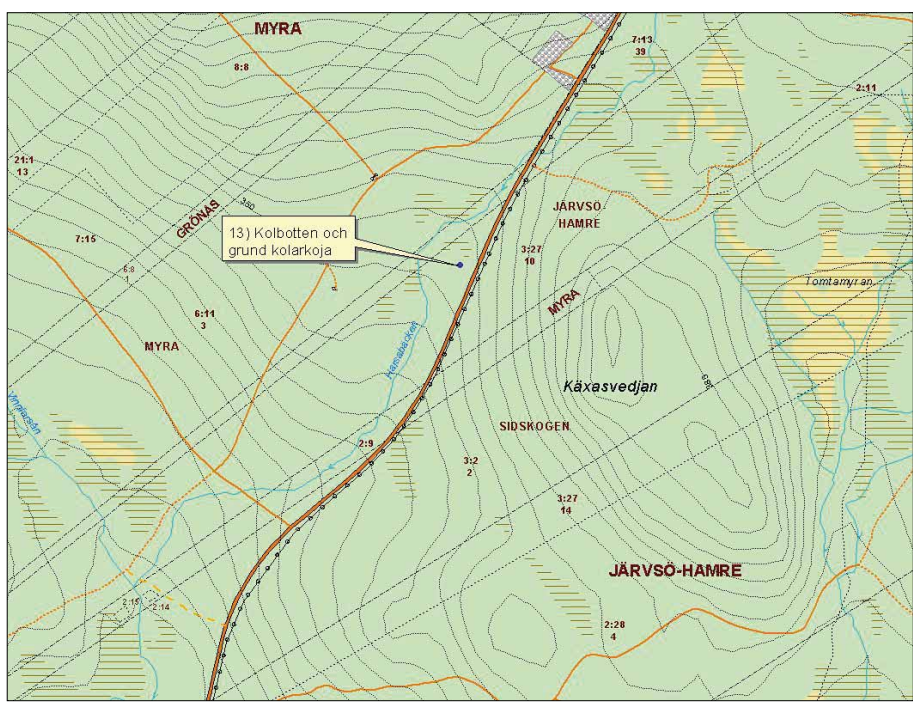
Karta 2

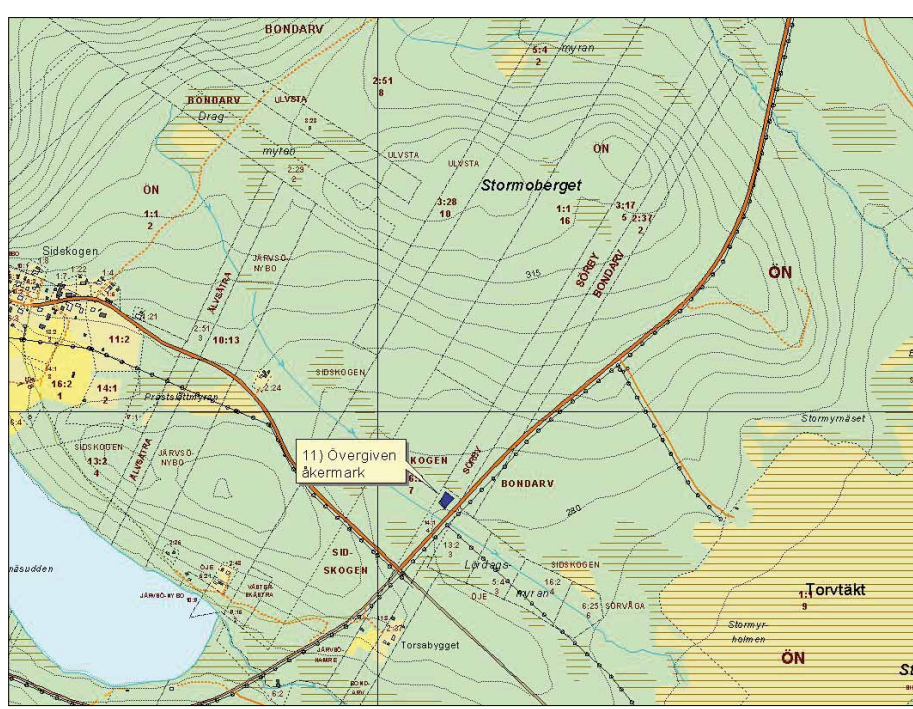
Karta 3

Karta 4

Karta 5

Karta 6

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Box 746, 801 28 Gävle 026-65 56 00
Museet: S Strandg 20 Fogden: Styrmansg 4
www.lansmuseetgavleborg.se